

Bilaga 14

Mäns sexualitet och hbt-personer

Inti Chavez Perez

Inti Chavez Perez arbetar som författare och journalist.

Innehåll

1	Introduktion	3
2	Sex- och samlevnadsundervisning	4
3	Sexuellt våld	7
4	Pornografi	11
5	Handel av sexuella tjänster	13
6	Hedersförtryck	15
7	Sexuell hälsa	17
8	Hbt-personer	19
9	HIV	23
10	Diskussion	25

1 Introduktion

Sverige framhåller på många sätt sina ställningstaganden för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR). Sveriges politik för global utveckling innefattar SRHR. Sexuell och reproduktiv hälsa är dessutom ett av de elva områden inom vilken Sverige definierar sina mål för folkhälsa.

SRHR inbegriper bland annat rättigheterna att själv få fatta beslut kring sin sexualitet och kring preventivmedel, men också rätten till kunskap och rätten till en god sexuell hälsa. Frågor om sexuell hälsa innefattar bland annat, men inte enbart, sexuellt överförbara infektioner.

Både i Sverige och internationellt är SRHR-frågor ofta kopplade till kvinnor eftersom kvinnor i högre grad än män är utsatta för hälsorisker och förtryck kopplade till sexualitet och reproduktion. Det här underlaget kommer att avhandla frågor som rör mäns sexualitet. Samtidigt kan inte kvinnor glömmas bort i underlaget eftersom kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter ofta sker i relation till mäns sexualitet och sexuella hälsa, samt i relation till mäns kunskaper och attityder kring sex.

2 Sex- och samlevnadsundervisning

Sveriges skolor är sedan 1955 ålagda att hålla i sex- och samlevnadsundervisning. Förutom skolpersonal själva arbetar också utomstående aktörer i olika utsträckning med sex- och samlevnadsundervisning för skolelever. Målen för sex- och samlevnadsundervisningen är vidare än att sprida faktakunskaper, de inrymmer även värdegrundsfrågor avseende jämställdhet, kränkande behandlingar, samt homo-, bisexuella och transpersoner (hbt-personer).

Trots höga ambitioner och en lång tradition av sex- och samlevnadsundervisning i svenska skolor har det lyfts kritik mot att normativa föreställningar kring kön och sexualitet på olika sätt kan reproduceras i undervisningen, exempelvis i kurslitteratur eller i klassrumssituationer genom dialog mellan elever och lärare. Inslag i vissa skolors sex- och samlevnadsundervisning kan därmed sägas gå emot ovanstående mål.

Normativa föreställningar i kurslitteratur uttrycks till exempel genom att tillskriva könsroller egenskaper utifrån föreställningar om maskulin aktivitet eller feminin passivitet. Dessa tilldelade könsroller fungerar som en metafor för hela den manliga respektive kvinnliga sexualiteten.

Fokus på heterosexuella samlag uttrycker förväntningar om att det är denna sexualitet eleverna ska vilja utöva. En konsekvens av dessa förväntningar blir att sex- och samlevnadsundervisningen saknar relevant innehåll för de hbt-ungdomar som närvarar.¹

Förväntningar på att sexualitet ska ges uttryck inom vissa föreställda ramar kommer hädanefter att benämnas heteronormer, medan föreställningar kring manlighet kommer att kallas maskulinitetsnormer.

Förutom problem med heteronormer kan kunskapsbrist om hbt bli ett problem i uppfyllande av mål för sex- och samlevnadsundervisning. 2003 gjorde RFSL Ungdom en genomgång av 15 böcker och lärarhandledningar som då användes i svenska skolors biologiundervisning. I samtliga böcker fanns olika brister avseende information om hbt. Vissa läromedel saknade helt information om hbt medan andra läromedel innehöll felaktigheter, särskilt om transpersoner. Transsexualism är ett begrepp som rör en persons könsidentitet, men i vissa läromedel misstas det för att handla om personers sexualitet. RFSL Ungdom ansåg att vissa av de granskade böckerna var så

¹ Røthing, Åse och Bang Svendsen, Stine Helena. 2011. *Sex och samlevnad – perspektiv på undervisning*. Lund: Studentlitteratur.

bristfälliga att de utfärdade en varning för att böckerna kunde förstärka fördomar mot hbt-personer.²

Utomstående aktörer som arbetar i skolor med värdegrundsfrågor rörande hbt-personer har tidigare använt sig av metoder som kommit att kallas toleranspedagogik. Toleranspedagogik syftade till att skapa förståelse och tolerans för hbt-personer, men byttes ut eftersom det ansågs förstärka synen på dessa som avvikande. Klassrumsdiskussioner kom att kretsa kring de personer som bryter mot normer snarare än normerna själva. RFSL Stockholm och RFSL Ungdom utvecklade under 00-talet metoder för att arbeta med normkritisk pedagogik där fokus istället ligger på att synliggöra och ifrågasätta normer.³ Detta anses vara ett effektivt redskap för arbete med värderingsfrågor. Normkritisk pedagogik har senare tagits upp av fler aktörer i och utanför skolan och används för att belysa fler frågor än enbart hbt. Ett exempel är Machofabriken, ett projekt av Män för jämställdhet och Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), som belyser maskulinitetsnormer och presenteras som del i ett våldsförebyggande arbete riktat mot killar. Ett annat exempel är metodboken "I normens öga" av antimobbingorganisationen Friends vilka med sitt metodmaterial vill belysa hur normer påverkar tillkomsten av diskriminering och trakasserier.

Trots att alla elever har rätt till sex- och samlevnadsundervisning finns det indikatorer på att inte alla elever har samma tillgång till denna. Unga med funktionsnedsättningar vittnar om att de av vuxenvärlden blir sedda som personer utan någon sexualitet och att de har fått sämre sex- och samlevnadsundervisning än vad skolans majoritets elever fått.⁴

I en undersökning i Stockholm svarade 5 procent av killar i årskurs 9 att de för sina föräldrar sällan eller aldrig får delta i skolans sex- och samlevnadsundervisning. Motsvarande siffra för flickor är 4 procent.

Undersökningen ställde frågor om förbud som föräldrar ställer mot barnens deltagande i olika typer av skolaktiviteter. Föräldrarnas motiv till att utestänga elever från skolaktiviteter redovisas inte separat för de olika skolaktiviteterna. Det går därför inte att skilja

² Ryng, Annica, Sysimetsä, Theres och Björk Blomqvist, Mikael. 2003. "Homosexualitet är inte olagligt om man är över 15 år". Stockholm: RFSL Ungdom

³ Edemo, Gunilla och Rindå, Joakim. 2004. *Någonstans går gränsen – En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv*. Stockholm: RFSL Stockholm.

⁴ Chavez Perez, Inti. 2014. *Lätta sexboken* [Ännu ej utgivet material]. Stockholm: LL-förlaget.

motiven till att killar förbjudits att delta i sex- och samlevnadsundervisning från andra förbud, till exempel förbud mot att delta i musikundervisning. Däremot går det att se en könsskillnad i den totala mängden förbud mot killar och tjejer, där det är mer ovanligt att killar anger att de inte får delta på grund av religion eller kultur. Snarare har motiven till förbud mot killars deltagande oftare en praktisk karaktär, där till exempel föräldrar förbjuder sina söner att delta i skolaktiviteter på grund av att de tidigare har misskött sig.⁵

⁵ Schlytter, Astrid, Högdin, Sara, Ghadimi, Mariet, Backlund, Åsa och Rexvid, Devin. 2009. *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad. Rapport 2009. Del II*. Stockholm: Stockholms stad.

3 Sexuellt våld

Våld är ett centralt tema i samtalet om sexualitet och maskulinitet då män står för majoriteten av sexuellt våld i samhället. 98 procent av misstänkta för sexualbrott är män.⁶ I detta underlag behandlas sexuella kränkningar som en glidande skala. I den ena änden finns sexualbrott, bland annat våldtäkter. I den andra änden finns sexuella trakasserier. Passivitet i bemötande av sexuella trakasserier ökar risken för att trakasserierna blir grövre och ökar risken för övergrepp. Detta är anledningen till att våldtäkter och sexuella trakasserier, två brott av olika grad, avhandlas under samma rubrik.

Det finns individuella faktorer till varför en man väljer att ta till våld. I detta underlag fokuseras dock strukturella förklaringar som kan ge en bild av varför män är överrepresenterade som gärningspersoner.

En teori som lyfts fram som förklaring till killars och mäns överrepresentation i våldsstatistiken är att våldet kan kopplas till idéer om maskulinitet och femininitet. Ungdomsstyrelsen lyfter fram stereotypa attityder kring maskulinitet som en riskfaktor för våldsamt beteende, där risken för att ha utövat våldsamma eller kränkande handlingar ökar ifall killar instämmer på stereotypa påståenden om kön.⁷

Varför manliga könsnormer skulle bära på inslag av våld förklaras vanligen med teorin om en könsmaktsordning eller genusordning, enligt vilken pojkar uppfostras till att inneha makt, och strävan efter att upprätta och upprätthålla maktpositioner leder till kränkande behandling mot kvinnor. Det finns studier som visar att en jämlik socioekonomisk utveckling på längre sikt kan ha en positiv effekt på våldtäktsstatistiken, vilket talar för denna teori.⁸

Felaktiga föreställningar om våldtäkter kallas för våldtäktsmyter och står i vägen för arbetet mot sexuellt våld. Våldtäktsmyter är mer vanligt förekommande bland män än bland kvinnor. Ett exempel på en våldtäktsmyt är påståendet att våldtäkter alltid sker mellan främlingar. När gärningspersonen och den utsatta känner varandra kan denna myt göra det svårare att uppfatta händelsen

⁶ Brottsförebyggande Rådet. 2012. *Kriminalstatistik 2011*. Rapport 2012:11. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.

⁷ Ungdomsstyrelsen. 2013. *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

⁸ Brottsförebyggande rådet. 2008. *Våldtäkt mot personer 15 år och äldre. Utvecklingen under åren 1995-2006*. Rapport 2008:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

som en riktig våldtäkt.⁹ Många våldtäktsmyter handlar om de personer som blivit utsatta för våldtäkt. Enligt vissa våldtäktsmyter kan personer på olika sätt handla så att de försätter sig själva i situationen att de blir våldtagna. Dessa myter förskjuter ansvaret från gärningspersonen till den utsatta. Ytterligare en våldtäktsmyt förstorar förekomsten av att personer ljuger om att de blivit utsatta för våldtäkt, vilket kan förstås som ett misstänkliggörande av personer som utsatts för övergrepp.¹⁰

Sexuella trakasserier innefattar många olika typer av kränkningar av sexuell natur, till exempel tafsande, kommentarer eller ovälkomna sexuella inviter som sker i skola, högskola eller på arbetsplatser. För den som drabbas kan sexuella trakasserier leda till psykiska och somatiska konsekvenser.

Det är vanligt förekommande bland både tjejer och killar att ha upplevt sexuella trakasserier i skolan, även om det är mer vanligt förekommande bland tjejer. I en undersökning bland elever i gymnasiets andra år svarade 72 procent av tjejer att de under det senaste året fått sitt utseende betygsatt. Bland killar hade 62 procent den erfarenheten. 12 procent av tjejerna angav att de blivit olämpligt berörda av en lärare det senaste året. Bland killar var motsvarande siffra 9 procent. Även om tjejer överlag var mer utsatta för sexuella trakasserier stack killarna ut i sin utsatthet för homofobiska kränkningar (53 procent) och för kraftiga fysiska kränkningar, till exempel att bli berörd på könsdelar (21 procent).¹¹

Skolor har enligt lag skyldighet att arbeta förebyggande mot trakasserier och redogöra skriftligen för detta arbete i sin likabehandlingsplan. Forskning visar på att det är viktigt att ha nolltolerans mot sexuella trakasserier eftersom det annars finns en risk att kränkningarna normaliseras och blir en del av skolmiljöns vardag. Sexuella trakasserier kan likna det genusskapande spel som aktiva killar och objektifierade tjejer förväntas spela inför varandra i skolan. På grund av normativa uppfattningar om kön och heterosexualitet kan vuxna få problem att känna igen och erkänna detta slags våld.¹²

⁹ Carlson, Lisa och Persson, Elin. 2008. *Våldtäktsmyter – En undersökning om studenters attityder kring våldtäktsmyter*. C-uppsats, Örebro Universitet, Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete.

¹⁰ Ungdomsstyrelsen. 2013. *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

¹¹ Witkowska, Eva. 2005. *Sexual harassment in schools. Prevalence, structure and perceptions*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet och Karolinska Institutet.

¹² Brottsförebyggande rådet. 2007. *Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Många initiativ har tagits för att arbeta med ungdomar vad gäller dessa frågor i anknytning till skolan, ungdomsverksamheter och ungdomsorganisationer. Under 1990-talet populariserades metoden feministiskt självförsvar som förutom att lära ut metoder till tjejer för att undkomma övergrepp även betonar könsstatistiken bakom våldet. I dag inkluderas killar mer i preventiva åtgärder mot sexuellt våld.

2009 och 2010 gjordes en kartläggning av våldspreventiva insatser som hade ett genusperspektiv eller normkritiskt perspektiv. De insatser som kartlades var universella, det vill säga att de riktades mot killar som grupp eller mot alla elever på en skola, inte mot enskilda personer som valts ut på grund av tidigare visad våldsbenägenhet. Undersökningen visade att insatserna inte utvärderades ordentligt och att det inte heller kunde påvisas något kvarvarande resultat efter insatserna. Kartläggningen kom fram till att aktörer i brist på resurser hellre satsade på att bedriva insatser än att utvärdera dem. Dessutom pekade kartläggningen på att det saknas svensk forskning om våldsprevention av universell karaktär.¹³

En genomgång av utvärderingar från andra länders universella våldsprevention visar på vikten av att sträva efter att förändra genusmönster. Genom att utmana könsstereotyper och våldtäktsmyter kan våld förebyggas.¹⁴

I Nordamerika finns det mer forskning kring universell våldsprevention än i Sverige. Alla insatser kan dock inte importeras rakt av eftersom det finns kulturella skillnader mellan Sverige och de platser där insatserna utvärderats. Ungdomsstyrelsen har 2013 pekat ut sju program som bedöms vara möjliga att överföra till Sverige. Ett av dem heter Mentors in Violence Prevention och prövas i skrivande stund av organisationen Män för jämställdhet i projektet Frihet från våld.

Bland dem program som Ungdomsstyrelsen rekommenderat finns ett mönster av att vilja involvera inte enbart offer och förövare, men även omgivningen. Klasskamrater, vänner, lärare och föräldrar tillskrivs möjligheten att intervensera när kränkningar sker. Genom att tilldela killar inte enbart den möjliga rollen av att vara förövare, men även att vara åskådare, anses killars motstånd mot budskapen minska. Genom att belysa killar som åskådare till

¹³ Ungdomsstyrelsen. 2010. *Prata bort mansvåld. Våldspreventivt arbete riktat till unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

¹⁴ Sjögren, Magnus, Berg, Lena, Hyllander, Klas och Söderström, Peter. 2012. *Före han slår. Om effektiva våldsförebyggande metoder med genusperspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

varandras kränkningar och tillskriva en skyldighet att agera hoppas man kunna påverka killar som grupp.

Killar och män utsätts för sexuella övergrepp, om än i mindre omfattning än tjejer och kvinnor. I en enkätstudie bland högstadie- och gymnasieelever i Västmanlands län svarade 12 procent av killarna att de utsätts för sexuella övergrepp i form av beröring, medan cirka 7 procent svarade att de utsätts för övergrepp som innefattade samlag.¹⁵

En kvalitativ studie pekar på att det i samhället finns en myt om att män inte kan våldtas eftersom det motsäger den normativa uppfattningen om män som aktiva och villiga sexuella subjekt. Denna myt finns inte bara hos samhällets institutioner men också bland män själva, och gör det svårare för män att formulera sina upplevelser när de utsätts för sexuellt våld. På grund av denna tystnad riskerar männen även att osynliggöras som offer.¹⁶

Unga hbt-personer kan enligt en intervjustudie ha svårigheter med att sätta gränser, vilket kan leda till att de utför sexuella handlingar de egentligen inte vill utföra. Till exempel berättar en kille att han inte kan säga nej till sex då han vill få fysisk närhet genom att kramas. Studien förklarar svårigheterna med att sätta gränser med osäkerhet och låg självkänsla, vilket tyder på att arbete med att motverka unga hbt-personers utsatthet generellt skulle kunna påverka deras utsatthet för sex mot den egna viljan.¹⁷

Män som dömts för sexualbrott kan få vård inom ramen för Kriminalvården. Män som inte har dömts kan istället få stöd genom den nationella telefonlinjen PrevenTell på Karolinska Universitetssjukhuset, men runt om i landet råder brist på kvalificerad vård för gruppen män med destruktiv sexualitet.¹⁸ I många regioner råder oklarhet kring vem som ska bemöta män som utsätts för våldtäkt, och våldtagna män riskerar att hamna på kirurgiska kliniker eller hos urologer som saknar erfarenhet av att ta emot personer som utsätts för övergrepp.¹⁹

¹⁵ Lundberg, Ingvar. 2005. *Utsatta flickor och pojkar – en översikt av aktuell svensk forskning*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.

¹⁶ Knutagård, Hans. 2009. "Men du har ju blivit våldtagen" - om våldtagna mäns ordlöshet. SRHR:s rapport 2009:4. Malmö: Socialmedicinska Enheten, UMAS, Region Skåne.

¹⁷ Ungdomsstyrelsen. 2009. *Se mig – Unga om sex och internet*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:9. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

¹⁸ Bohman, Suzanna; leg. psykoterapeut vid RFSU-kliniken i Stockholm. Intervju 2013-06-18.

¹⁹ TT. 2012. Vårdrutiner saknas för våldtagna män. SVT Nyheter. 21 juli. <http://www.svt.se/nyheter/sverige/vardrutiner-saknas-for-valdtagna-man> (Hämtad 2013-06-18).

4 Pornografi

Killars och mäns relation till porr är omdiskuterad. Som kritik mot porranvändningen har bland annat produktionsvillkor framhållits. Dessutom har mainstreamproduktioner av pornografi anklagats för att bära på patriarkala värderingar, där kvinnor förnedras och där övergrepp romantiseras. Porr har även anklagats för att leda till övergrepp, där pornografi har beskrivits som en ideologi till den praktik som våldtäkter utgör. Några vetenskapliga belägg finns dock inte för att pornografi skulle leda till våldtäkter och det sexuella våldet har heller inte ökat i samband med att porr blivit mer lättillgängligt via Internet.²⁰ Majoriteten av tonårskillar och tonårstjejer har exponerats för porr. I och med pornografiska annonser på icke-pornografiska sajter och länkar som leder till pornografiskt innehåll utan att förvarna internetanvändaren, har porr blivit något som människor kan exponeras för i sin vardag även när de inte själva vill det.

Killar tittar mer på porr än tjejer. En undersökning bland 16-åringar 2011 visade att 96 % av killar hade tittat på porr och att var tionde kille tittade på porr varje dag.²¹

Under 00-talet har porrproducenter som kan betecknas som alternativa, däribland feministiska sådana, tagit plats i det mediala samtalet. Även om det kan ifrågasättas hur stor spridning just feministisk porr har fått, är det tydligt att internet och lättillgänglig teknik för produktion av multimedia starkt diversifierat utbudet av porr. All pornografi tillskrivs i dag inte samma egenskaper. Porr diskuteras alltmer som mediala produkter vilka kan innehålla samma könsnormer som andra mediala produkter. Till exempel kan könsstereotyper i porr jämföras med könsstereotyper i dokusåpor.²²

Filmen *Chocking Truth* väckte år 2000 en debatt om att förbjuda porr från att visas på TV. Sedan dess har diskussioner om porr allt mer kommit att handla om Internet. Med lättillgänglig teknik kan många i dag tillverka sin egen porr genom fotografi eller video. I olika medialt uppmärksammade fall har sådan porr läckt ut

²⁰ Brottsförebyggande rådet. 2008. *Våldtäkt mot personer 15 år och äldre. Utvecklingen under åren 1995-2006*. Rapport 2008:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

²¹ Mattebo, Magdalena, Tydén, Tanja, Häggström-Nordin, Elisabet, W. Nilsson, Kent, Larsson, Margareta. *Pornography Consumption, Sexual Experiences, Lifestyles and Self-rated Health among Male Adolescents in Sweden*. Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 2013.

²² Bergström, Maria. 2006. Vad är normalt? *I Koll på porr – skilda röster om sex, pornografi, medier och unga*. 9-22. Stockholm: Statens medieråd.

på Internet och varit destruktiv för personerna som exponerats. Men all exponering på Internet är inte ofrivillig. Lättklädda bilder kan användas på olika mötesplatser online för att skapa uppmärksamhet från andra internetanvändare. Även i fall med frivillig exponering kan det ske att andra personer tar materialet och använder det i kränkande syfte.²³ Det har alltså skett en skiftning i problemformuleringarna kring porr, där unga män problematiseras mindre för deras konsumtion av porr, men mer som aktörer i ett sexualiserat samtal och inte minst de integritetsrisker som är kopplade till detta.

²³ Ungdomsstyrelsen. 2009. *Se mig – Unga om sex och internet*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:9. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

5 Handel av sexuella tjänster

Mäns köp av sexuella tjänster är en fråga som väcker debatt. 1999 trädde den så kallade sexköpslagen i kraft som gör det olagligt att köpa sexuella tjänster. Sexköpslagen förbjuder inte försäljning av sex, och tanken med detta har varit att lägga fokus på sexköparen i stället för sexsäljaren. Förbudet att köpa sex har en avskräckande effekt och gör att en del män som vid en legalisering skulle vara beredda att köpa sex, nu i stället låter bli. En annan effekt av sexköpslagen är att prostitutionen flyttats inomhus och blivit mer osynlig.²⁴ Kritiker av sexköpslagen menar att denna gjort det farligare att sälja sex och att sexsäljare i dag är mer utsatta för våld än tidigare.²⁵ De sexsäljare som i diskursen om prostitution hamnar i fokus är framför allt kvinnor. Inte lika stor uppmärksamhet har riktats mot de män som säljer sex.

Flera undersökningar har visat att fler unga män än unga kvinnor någon gång har bytt sexuella tjänster mot ersättning.²⁶ Reservationer för siffrorna är att offer för trafficking faller bort i den typen av undersökningar och att sådana siffror inte nödvändigtvis säger något om vilka som blir kvar inom sexhandeln. Eftersom studierna baserats på självrapporterade erfarenheter i ett känsligt ämne finns också en risk att alla med erfarenheter inte väljer att träda fram. Ersättningen för sex kan bestå av pengar, men det är också vanligt att byta sex mot något annat, till exempel alkohol eller droger. En studie som gjorts i Göteborg visade att killar var några månader yngre än tjejer vid det första tillfälle då de haft sex mot ersättning.²⁷ Trots den utbredda förekomsten av killar och män bland sexsäljare handlade den utvärdering som 2010 gjordes av sexköpslagen framför allt om kvinnor som har bytt sex mot ersättning. Män som säljer sex avhandlades på 24 rader i en utredning vars omfång är 300 sidor.²⁸

²⁴ Brottsförebyggande rådet. 2008. *Sexuell människohandel. En fråga om tillgång och efterfrågan*. Rapport 2008:24. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

²⁵ Demitri Lennartsson. 2013. Svenska sexköpslagen väcker protester i världen. *Nyheter P4 Malmöhus*. 19 juli. www.sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=5595659 (Hämtad 2013-08-22)

²⁶ Ungdomsstyrelsen. 2012. Utsatt. *Unga, sex och internet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

²⁷ Abellsson, Joanna och Hulusjö, Anna. 2008. *I sexualitetens gränstrakter – en studie av ungdomar i Göteborg med omnejd som säljer och byter sexuella tjänster*. Göteborg: Göteborg Stad Social resursförvaltning.

²⁸ 2010:49. Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst. *Förbud mot köp av sexuell tjänst – En utvärdering 1999-2008*. Stockholm: Fritzes.

Varför män som säljer sexuella tjänster är så osynliggjorda kan förklaras på många sätt. Heteronormativitet kan göra att dessa mäns praktiker blir osynliggjorda eftersom män är i majoritet bland sexköparna även när sexsäljarna är män. Föreställningar kring att sexsäljande är en del av en homosexuell kultur kan också bidra till osynliggörandet, eftersom sexsäljandet inte ses som lika problematiskt ifall sexsäljaren i större omfattning anses handla frivilligt.²⁹

En annan förklaring kan vara att prostitutionsfrågan gjorts till en kvinnofråga. Förslaget om att införa en sexköpslag var del i den dåvarande regeringens proposition Kvinnofrid (prop. 1997/98:55). Män som säljer sex kan anses gå emot den på förhand bestämda bilden av sexhandel, och de går dessutom emot föreställningar kring maskulin sexualitet.

Det finns i dag verksamheter som riktar sig till sexköpande män. En utvärdering av så kallade KAST-program (KAST står för Köpare av sexuell tjänst) visade dock att en stor del av de män som sökte sig till KAST snarast hade problem med destruktiv eller tvångsmässig sexualitet och alltså inte var köpare av sexuella tjänster.³⁰ Detta tyder på att det finns problem med att nå gruppen sexköpande män.

²⁹ Larsdotter, Suzann, Jonsson, Jonas och Gäredal, Mina. 2011. *Osynliga synliga aktörer – Hbt-personer med erfarenhet av att sälja och/eller köpa sexuella tjänster*. Stockholm: RFSL.

³⁰ Holmberg, Stina, Hols Salén, Linda, Lennartsson Hartman, Ylva och Netscher, Amanda. 2011. *Prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Slutredovisning av regeringens handlingsplan*. Rapport 2011:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

6 Hedersförtryck

Hedersrelaterat förtryck fick stor uppmärksamhet i samband med två mord på unga kvinnor, mordet på Pela Atroshi 1999 och mordet på Fadime Sahindal 2002. Det som särskiljer hedersrelaterat förtryck från annat sexistiskt förtryck är att en hel familjs eller släkts status görs avhängig olika familjemedlemmars sexualitet. Familjen ses som en mer betydande enhet än individen, och det är upp till alla kollektivets medlemmar att upprätthålla kontrollen för att på så sätt skydda gruppens heder. Även killar och män kan utsättas för hedersförtryck.

Det är svårt att mäta hur utbrett hedersförtryck är. Även om myndigheter tar sig an fall med utsatta personer kan det antas att det finns ett stort mörkertal. Ungdomsstyrelsen har i en forskningsöversikt kunnat ge en bild av omfattningen av ofrihet som ungdomar har i relation till livsval som handlar om kärlek och sexualitet. I en enkätstudie gjord bland årskurs 9-elever i Stockholm svarade 18 procent av killarna att de upplevde sig ha begränsningar i valet av en framtida partner. I denna grupp fanns killar med olika bakgrund, men det mönster som framgick var att de i högre grad än genomsnittet hade två utlandsfödda föräldrar eller själva var födda utomlands, att deras föräldrar saknade utbildning eller enbart hade grundskoleutbildning samt att killarna själva gick i kommunala skolor i socioekonomiskt segregerade områden. I segregerade områden kan personer med invandrarbakgrund vara mer utlämnade till en social miljö som består av landsmän, vilket kan vara en del-förklaring till den högre utsatthet som de rapporterade.

Exakt hur inskränkningarna i möjligheter att välja partner såg ut varierar inom gruppen. Det kan vara att killen känner att han måste begränsa sitt sökande av partner till en given etnisk, religiös eller kulturell grupp eller att föräldrarna vill välja eller godkänna en partner åt killen. Killen kan också förbjudas att ha sex innan äktenskapet.³¹ Hedersförtryck kan även drabba killar som vill välja en partner av samma kön. Är killen homosexuell kan förtrycket ta sig särskilt extrema uttryck och killen kan riskera att bli utesluten ur familjen.³²

I fall av hedersförtryck kan en och samma person vara både offer och förövare samtidigt. Killar med begränsade livsval kan i

³¹ Ungdomsstyrelsen. 2009. *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

³² Baladiz, Dilek. 2009. *I hederns skugga. De unga männens perspektiv*. Stockholm: Gothia Förlag.

viss utsträckning anse att detta är rätt och de kan också tycka att det är viktigt att kontrollera tjejs sexualitet för att försvara familjens heder. På så sätt kan de alltså kontrollera andra familjemedlemmar, medan de själva i sin tur blir kontrollerade av familjen. Vissa killar upplever sig tvingade att upprätthålla kontroll över en kvinnlig släkting trots att de själva skulle föredra att inte göra det.³³

Olika initiativ har startats för att motverka hedersförtryck. Ett av dem är Sharaf hjältar, ett projekt inom organisationen Elektra, som arbetar med att få killar att ta avstånd från föreställningar kring heder för att på så sätt minska utförandet av hedersförtryck.

³³ Chavez Perez, Inti. 2010. *Respekt, en sexbok för killar*. Stockholm: Alfabeta.

7 Sexuell hälsa

Statistik från ungdomsmottagningarna visar att killar inte testar sig för sexuellt överförbara infektioner (STI) i samma utsträckning som tjejer. Mäns sexuella hälsa är ett fält som är större än STI, men testningsstatistiken är en bra indikator för i vilken grad killar nyttjar vård kopplad till sexuell hälsa. Detta eftersom andrologiska undersökningar och annan rådgivning ofta är förekommande inslag vid testningsbesök på ungdomsmottagningar.

Det finns flera teorier om vad den statistiska skillnaden mellan könen beror på. Normer kring maskulinitet kan göra att killar och män inte uppfattar sig själva som mottagare av vård. Samma normer kan också få vårdinrättningar att inte själva inte se killar och män som mottagare av vård. Detta gäller all slags vård men är särskilt förekommande när det gäller mäns sexuella hälsa eftersom mäns sexualitet enligt normen anses vara något som fungerar väl av sig självt.

Många aktörer försöker påverka mäns sexuella hälsa. RFSU menar att det råder brist på andrologisk kompetens bland mottagningar som arbetar med sexuell hälsa, och arrangerar därför sedan 2007 en utbildning i andrologi. Det finns också ungdomsmottagningar som, för att betona att de är mottagningar även för killar, arrangerar speciella aktiviteter eller kvällar riktade till killar. Alternativa metoder för sexuell hälsa har också prövats. Klamydiatest som beställs över Internet har i Västra Götaland varit framgångsrikt och nått till killar i högre grad än vad klamydiatest på ungdomsmottagningar lyckats med. Dock innebär sådana test att möjlighet till spontan rådgivning eller en andrologisk undersökning inte uppstår. Intervjuer med killar har visat att killar själva gärna ser mer utav killmottagningar och internettestning som metoder för att öka killars testningfrekvens. Statens Folkhälsoinstitut pekar på att förändring av maskulinitetsnormer skulle kunna förbättra mäns sexuella hälsa, men det råder i dag brist på vetenskapliga metoder för hur detta praktiskt ska gå till.³⁴

Föreställningar kring maskulinitet och sexuell hälsa kan reproduceras av samhällets institutioner när åtgärder kring sexuell hälsa främst riktas mot kvinnor. Ett exempel är HPV-vaccinen som tonårstjejer får gratis för att förebygga livmoderhalscancer. I bland

³⁴ Statens Folkhälsoinstitut. 2011. *Mäns sexualitet och reproduktiva hälsa*. En kunskapsöversikt. R 2011:04. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.

annat Kanada får även tonårskillar vaccinen. Genom att i Sverige enbart ge vaccin till tjejer kan viruset förstås som en angelägenhet endast för tjejer som kan få livmoderhalscancer, medan killar inte görs delaktiga trots att de riskerar att sprida viruset. Att minska spridningen av HPV kan också ses som en angelägenhet för Sveriges hivpositiva och för män som har sex med män som på olika sätt kan drabbas särskilt hårt av viruset.

Ytterligare en aspekt kring mäns sexuella hälsa är missbruket av anabola androgena steroider (AAS). I en undersökning gjord av Statens Folkhälsoinstitut svarade 0.9% av män i åldern 18–35 att de använt AAS någon gång det senaste året.³⁵ AAS kan leda till många hälsoproblem, bland annat infertilitet och är en vanlig anledning till att män kommer i kontakt med fertilitetsutredningar.³⁶ En risktagande personlighet och en vilja att dölja osäkerhet kan vara skäl till att använda AAS, enligt Statens Folkhälsoinstitut.

³⁵ Statens Folkhälsoinstitut. 2009. *Dopingen i Sverige – en inventering av utbredning, konsekvenser och åtgärder*. R 2009:15. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.

³⁶ Gårevik, Nina; forskare vid Karolinska Institutet. E-postkommunikation. 2013-05-24.

8 Hbt-personer

Homo-, bisexuella och transpersoner har under senare år mött många förbättringar på ett institutionellt plan. Samkönade par har fått rätt att provas som adoptivföräldrar och rätt att ingå äktenskap. Hbt-personer har blivit synligare, inte enbart med anledning av mediebevakningen kring nämnda förändringar, men också för att offentliga personer valt att komma ut som hbt-personer.

Trots nämnda förbättringar lever många hbt-personer i en värld där de på olika sätt möter osynliggörande, intolerans och diskriminering. Många ungdomar lever med en förväntan hemifrån om att prestera ett heterosexuellt beteende. I enkäten Ung 08, kartläggning årskurs 9 fick stockholmsungdomar svara på ifall deras föräldrar skulle tillåta dem att vara tillsammans med någon av samma kön. Det vanligaste svaret bland killar var "vet ej". Fler killar svarade med alternativet "Nej, det är inte okej" än alternativet "Ja, det har mina föräldrar inget emot".³⁷

En undersökning gjord bland högstadie- och gymnasieelever visade att över en tredjedel av tillfrågade killar hade en intolerant eller tveksam syn på homosexuella.³⁸ Detta kan nyanseras genom att påtala att över hälften av killarna faktiskt angav en tolerant syn på homosexualitet.

I en undersökning svarade 14 procent av killar i årskurs åtta att de utsatts för homofobiska kränkningar. I den undersökning om sexuella trakasserier som tidigare nämnts svarade 53 procent av killar i årskurs 2 på gymnasiet att de kallats för "böj" eller liknande ord det senaste året. Omfattningen av homofobiska kränkningar överstiger omfattningen av hbt-ungdomar, vilket betyder att även heterosexuella killar utsatts för homofobiska kränkningar. Homofobisk intolerans kan ses som en del av killars maskulinitetsskapande. Intoleransen kan också tolkas som begränsande för killars handlingsutrymme eftersom heterosexuella killar som på olika sätt bryter mot förväntningar på maskulinitet kan drabbas av homofobisk intolerans.³⁹

Intoleransen kan ta sig uttryck genom våld. Homo- och bisexuella killar löper tre gånger högre risk än heterosexuella killar att ha

³⁷ Ungdomsstyrelsen. 2009. *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

³⁸ Brottsförebyggande rådet. 2004. *Intolerans. Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

³⁹ Brottsförebyggande rådet. 2007. *Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

upplevt fysiskt våld det senaste året och en fyra gånger så hög risk att ha utsatts för hot om våld.⁴⁰

Brott som utförs mot hbt-personer med motivet att de är just hbt-personer klassas som hatbrott. Hatbrott är inte någon brottsrubricering i sig och innebär inte nödvändigtvis våldsbrott, men kan också innebära andra typer av brott, till exempel ärekränkning. Sedan 2001 har den statistiska kurvan för hatbrott med homofoba motiv pekat uppåt, men detta behöver inte betyda att antalet brott mot hbt-personer ökat. Benägenheten att anmäla hatbrott har ökat de senaste åren. Unga är mest utsatta för hatbrott. 2010 var 41 procent av de hbt-personer som utsatts för hatbrott i åldrarna 16–24 år.⁴¹ Förövarna är yngre än för hatbrott generellt. 2010 var nästan hälften av gärningspersonerna under 20 år.⁴²

Hbt-personers utsatthet finns också på arbetsmarknaden, där hbt-personer riskerar att drabbas av diskriminering. Homosexuella män har statistiskt sett lägre inkomster än heterosexuella män. Samma diskriminering har inte hittats mot homosexuella kvinnor.⁴³

Hbt-personers utsatthet motsvaras även av sämre hälsa. Homo- och bisexuella killar mår sämre och löper större risk att ha försökt ta sitt liv än heterosexuella killar.⁴⁴

Homofobi riktas i högre utsträckning mot killar och män. Dessutom är det killar och män som upprätthåller denna ordning. Därmed kan bekämpandet av homofobisk intolerans ses som en mansfråga och den viktigaste målgruppen för arbete mot homofobisk intolerans är tonårskillar och unga män.

Det är viktigt att uppmärksamma på vilket sätt homofobin förhandlas bort från mäns maskulinitetsskapande. Män som vill tillskriva sig själva en modern maskulinitet kan välja att ta avstånd från homofobi eller ta till sig attribut som tidigare klassats som homosexuella attribut för att på så sätt göra åtskillnad mellan sig själva och andra, mer gammeldags män. Om man tolkar homofobisk intolerans som ett skillnadsskapande mellan en vi-grupp av män

⁴⁰ Ungdomsstyrelsen. 2010. *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

⁴¹ Aspling, Fredrik och Djärv, Carina. 2012. *Hatbrott 2011. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv*. Rapport 2012:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

⁴² Ungdomsstyrelsen. 2013. *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

⁴³ Ahmed, Ali och Hammarstedt, Mats. 2008. Diskrimineras homosexuella? Några erfarenheter från ekonomisk forskning. *Ekonomisk debatt* 2008 nr 8.

⁴⁴ Ungdomsstyrelsen. 2010. *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

och en dem-grupp är föraktet mot homosexuella utbytbar mot förakt mot andra grupper av män, till exempel män i glesbygd eller invandrarmän.⁴⁵

Två viktiga förändringar har skett för transpersoner de senaste åren. 2009 slog en dom från Regeringsrätten fast att det är möjligt att byta namn över könsgränser utan att byta juridiskt kön. 2012 bedömde Kammarrätten i Stockholm att det bryter mot Europakonventionen att utsätta transsexuella för tvångssterilisering. Det är ovanligt för Sverige att landvinningar rörande mänskliga rättigheter sker via juridiken. Att så nu sker tyder på att svensk politik rörande transpersoners rättigheter är föråldrad.

Transpersoner är ett paraplybegrepp för transsexuella och andra typer av transidentiteter, bland andra intergender. Transsexuella har en könsidentitet som inte överensstämmer med det tilldelade vid födseln och önskar att korrigera kroppen helt eller delvis. Några upphör att identifiera sig som transsexuella efter en könskorrigering, medan andra håller kvar vid en transidentitet även efter könskorrigering. Intergender är en benämning på personer vars könsidentitet befinner sig mellan eller bortom kategorierna man och kvinna.

Kategorierna man och kvinna är institutionaliserade. Det är svårt att byta tillhörighet från den ena gruppen till den andra. Personer som betecknar sig som vare sig man eller kvinna saknar i dag en juridisk könskategori som passar deras könsidentitet.

Transpersoner är en grupp som lätt faller mellan stolarna i en värld som tolkas utifrån två statiska köns kategorier. Ska en utredning om män innefatta dem transsexuella som identifierar sig själva som män, eller dem som i sina identitetshandlingar beskrivs män? Och vad händer med dem transpersoner som hamnar mellan könen eller bortom dem? Det är av vikt att inte glömma bort gruppen transpersoner eftersom den enligt EU:s byrå för grundläggande rättigheter är mer diskriminerad än homo- och bisexuella, och denna diskriminering sker särskilt inom arbetsmarknaden och inom vården.⁴⁶

Internationella studier visar på att prevalensen för hiv bland transsexuella kvinnor är hög. Hur det ser ut i Sverige vet vi inte

⁴⁵ Chavez Perez, Inti. 2008. Om den moderne mannen. I *F-ordet. Mot en ny feminism*, Östergren, Petra (red), 139-148. Stockholm: Alfabeta.

⁴⁶ European Union Agency of Fundamental Rights. 2010. *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in the EU Member States. Summary of findings, trends, challenges and promising practices*. Wien: European Union Agency of Fundamental Rights.

eftersom det inte gjorts några mätningar. Smittskyddsinstitutet har varje år i uppdrag att fördela medel till hivpreventivt arbete riktat mot olika grupper. Transsexuella kvinnor är inte en av de grupper som får särskilda riktade pengar eftersom vi inte vet ifall det är en särskilt drabbad grupp i Sverige.

Internationella studier visar att transsexuella kvinnor är en över-representerad grupp när det kommer till erfarenheter av att byta sexuella tjänster mot ersättning. Trots detta var transsexuella i stort sett osynliga i utvärderingen som gjordes av sexköpslagen 2010 (SOU 2010:49).

Många transsexuella upplever ett starkt psykiskt lidande och behöver vård för att korrigera sina kroppar så att de bättre stämmer överens med den egna könsuppfattningen. Trots att behovet av vård kan vara akut tar en utredning ofta två eller tre år, det kan finnas långa kötider för att få gå en utredning och transsexuella under 18 år får inte påbörja en utredning.⁴⁷ Dessutom vittnar transsexuella om att de upplever att läkare förväntar sig att de ska leva upp till stereotypa föreställningar om kön för att de ska få vård. Läkare ska då vara intresserade av att skapa ”riktiga kvinnor” och ”riktiga män” av de transsexuella och blir bekymrade över inslag som bryter av mot detta hos patienterna.⁴⁸ Sammantaget ger detta en bild av att tillgången till vård för transsexuella är sämre och särskilt villkorad jämfört med andra typer av vård.

⁴⁷ Socialstyrelsen. 2010. Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar. Rättsliga villkor för fastställelse av könstillhörighet samt vård och stöd. Stockholm: Socialstyrelsen.

⁴⁸ Maria Sundin; ledamot i RFSLs förbundsstyrelse. Hur blir det med vården för transpersoner? Muntlig föreläsning 30/5 2013 West Pride, Göteborg.

9 HIV

Hbt-gruppen kom att skakas på 1980-talet när hivviruset kom till Sverige. Män som har sex med män är mer utsatta för risken att överföra viruset på grund av sexuella praktiker. Hiv kom därför tidigt att förknippas med hbt, och än i dag är män som har sex med män den grupp som har störst risk att överföra viruset i Sverige.

En vanligt förekommande värdering i samtalet om hiv har varit att medborgare som faller inom normer ska skyddas från smitta som kommer från personer som ses som avvikare.⁴⁹ Försök att stävja hivspridningen har delvis gjorts genom juridik. 1985 fattades beslut om att hiv skulle falla inom Smittskyddslagen. Detta innebär bland annat gratis vård och gratis hivtester, men också komplikationer som snart ska avhandlas. 1988 infördes den så kallade bastuklubbslagen som förbjöd bastuklubbar där män möttes för att ha sex med varandra. Bastuklubbslagen är sedan 2004 borttagen och inget indikerar att förbudet haft någon hämmande effekt på hivspridningen.⁵⁰ Förbudet är därför intressant att se som ett exempel på hur stigma mot hivpositiva och mot män som har sex med män kan styra det hivpreventiva arbetet till disciplinerande åtgärder som i själva verket inte har någon preventiv effekt.

Hiv omgärdas än i dag av lagstiftning som av hivorganisationer uppfattas som stigmatiserande mot hivpositiva. En hivpositiv person kan tvångsisoleras utan rätt till juridisk prövning ifall en smittskyddsläkare bedömer att personen är en hälsorisk. Dessutom är hivpositiva tvungna att berätta för en sexpartner att de är hivpositiva, utan hänsyn till om sexuella praktiker och virusnivåer gör sexet till säkrare sex. Avsteg från informationsplikten kan leda till fängelsestraff.⁵¹ Lagen kan sägas bära en norm som är parallell med heteronormen. Om heteronormen innebär att alla personer är heterosexuella tills de själva hävdar motsatsen, så bär Smittskyddslagen på en norm som innebär att alla i Sverige är hivnegativa tills de själva hävdar motsatsen. Den hivpreventiva effekten i denna lag kan ifrågasättas eftersom de flesta överföringar sker från hivpositiva personer som tror sig vara hivnegativa och alltså inte omfattas av informationsplikten.

⁴⁹ Sörberg, Anna-Maria. 2009. *Det sjuka*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

⁵⁰ Hellman, Finn. 2001. *Bastuklubbslagen – en studie av dess tillämpning och konsekvenser*. C-uppsats, Stockholms Universitet, Kriminologiska institutionen.

⁵¹ RFSU, RFSL och Hiv-Sverige. 2011. *Hiv, brott och straff* [broschyr]. Stockholm: RFSU, RFSL och Hiv-Sverige.

På grund av lagstiftningen är Sverige i dag världsledande bland demokratier i att lagföra hivpositiva för brott som härleds till deras hivstatus, om man sätter antalet domar i relation till antalet hivpositiva det finns i Sverige.⁵² Dessa rättsfall följs sedan upp av medier som i sina berättelser om "hivmän" ytterligare förstärker stigmat mot hivpositiva.

Hivpositiva är en viktig målgrupp för hivpreventivt arbete och ska därför involveras i detta arbete. Detta försvåras av lagstiftningen som innebär risk att åtalas eller isoleras ifall den hivpositive är ärlig med sina vårdkontakter om det sexliv denne lever.

⁵² Global Network of People Living With HIV. 2010. *The Global Criminalisation Scan Report 2010. Documenting trends, presenting evidence*. Amsterdam: Global Network of People Living With HIV.

10 Diskussion

Sexualiteten är en viktig del i mäns identitetsskapande och en viktig faktor som bidrar till mäns livskvalitet. För de allra flesta män är sexualiteten en positiv kraft. De flesta män tar avstånd från sexuellt våld och uppger att de har en tolerant syn på hbt-personer.

Trots detta finns det utmaningar inom fältet mäns sexualitet. Inte minst handlar utmaningarna om våld, där män är överrepresenterade som gärningspersoner vid sexualbrott och vid homofobiska brott. Sexuellt våld kan tolkas som försök att upprätthålla skeva maktförhållanden mellan könen och kan därför troligen motverkas genom ökad jämställdhet men också genom preventiva insatser.

Utmaningarna inom fältet manlig sexualitet gäller även institutioner och hur dessa reproducerar stereotypa föreställningar om män eller har svårt att nå till män på grund av stereotypa eller heteronormativa föreställningar. Skolors sexualundervisning, vårdinrättningar för sexuell hälsa, transvård och svensk hivprevention med dess inslag av bestraffning är några exempel på arenor där utmaningarna finns.

Samtidigt bör bilden av utmaningarna vägas mot de positiva krafter som killar och män själva aktivt skapar och bidrar till. Det finns inom skolan och i civilsamhället ett betydande engagemang mot sexuellt våld, mot hedersförtryck och för hbt-personers rättigheter. Ett fortsatt samtal med ett intersektionellt perspektiv på män, där det synliggörs att alla män inte är likadana, och med en nyanserad förståelse av att män både kan vara förövare och falla offer för våld och förtryck kan bidra till att stärka civilsamhällets engagemang i dessa frågor.